

SEZÂİ KARAKOÇ'UN GÜNLERİ SEVDİĞİ ŞİİRLER, UYARLAMALARI (1990-2010)

Mustafa Kirenci

3.

■ Onun dikkatleri “ne olduğu”ndan başlayarak adım adım “ne olacağı”na doğru yol alırdı. Olandan olacağı doğru tefekkür eder onları paylaşırdı. Bu yüzden sık sık kişisel hayat seyirleri için ilk defa kendisinden duyduğum “İtibar neticeyedir.” tabirini zaman zaman söylerdi. O sıralar yaşım itibarıyla hakiki manasını apaçık anlamaktan uzaktım. Topyekûn bir insan hayatı söz konusu olduğunda, tüm yapıp etmelerimizin, tutum ve davranışlarımızın bir geleceği adım adım inşa edeceği, “netice”nin ancak bu şekilde hasıl edilebileceği fikri belki de gençlik dönemine en uzak fikirlerden biridir. Bu fikri insan yaşadıkça, pişmanlıklarının, hatalarının karanlığını; puslu havasını yaşadıkça ve böyle böyle tecrübe bilinci edindiği ve bu bilincin vereceği aydınlığa kavuştuğu zaman öğrenir. Bense bunu, Diriliş bürosunda olaylara karşı alınan tavırlar; kişiler söz konusu olduğunda gösterilen tutum ve davranışlarla ve ayrıca gelen tekliflere karşı yapılan değerlendirmelerle adım adım görüyor, anlamaya çalışıyordum.

Sonuçta kastedilen itibardan -burada murat edilen mal-mülk, para-pul, makam-mevki gibi bugün var yarın yok olan arızı şeyler değil- bir gelecek dikkatini, değer düşüncesini anlıyordum. Söz konusu değer düşüncesini metafizik kaygının beslediğini fark ediyordum. Zaman zaman bu kaygı kendini gerilim olarak dışa vuruyordu. Bu hâl, karara varmaya doğru ilerledikçe sükûnete eriyor, sonunda karar âdeta bir lütuf gibi kendi aydınlığını da beraber getiriyor, simasına da yansıyan bir gülümsemeyle düşünceler, izlenecek yol, alınacak tavır ya da fikrî bir analiz açıklanıyordu. Metafizik kaygıyı besleyen şeyin en başta temsil, sorumluluk ve hak-hukuk bilinci olduğunu hissederdim. Öngörülerinin isabetini sağlayan şeyin, kendi içinde yaşadığı işte bu süreç olduğunu zamanla öğrendim. Öğrendim diyorum çünkü bu bilgi -karar ve hükümleri- hakikatini birdenbire açığa

vurmazdı, zaman onu teyit eder; olaylar, siyasi figürler, toplum nezdinde öne çıkan kişilere dair varsayımları, tahminleri ve şüpheleri zamanın -bu süreç bazen uzun bazen de kısa olurdu- geçmesiyle yakın hâline gelirdi. Zaman ilerledikçe daha iyi anlıyorum ki şimdi başka başka şekillerde de olsa neticeleri belli olan siyasi, toplumsal ve aydın figürlerin serencamı ta o zamanlar teşrih masasına yatırılmış. Neredeyse benim son 20 yılım geçmişte, 1990'lardan beri gördüğüm bu masayı ha bire seyretmekle, sık sık hatırlamakla geçti ve geçiyor.

“İtibar edilecek netice” insan hayatı için vazgeçilemez bir ideal fikrini de beraberinde getiriyordu. Bu bir inançtı. Bu inancın, bütün insan eylemlerini içine alan ve o eylemlerin sonsuz açılımlarını yöneten bir idea/fikir olduğu düşüncesi şimdiye kadarki hayatımda da beni daima meşgul etmiştir. Ancak bu fikir, ihtimamla tatbik edilip, insan davranışlarına kendi hüviyetine verebilirse; ortaya çıkacak iş ve eylemlerle insanın hem bizzat kendisi için hem de insanlık adına kayda değer bir “netice” meydana getireceğine daima inandım. Ahlaka daima kayıplar verdiren, onu günün küçük ve kör ihtiraslarıyla aşındıran tutumlar bana daima söylemlerden ziyade hâl ve tavırlara bakmanın değerini öğretti.

Sonuçta Üstat'ın “İtibar neticeyedir.” sözü gelen teklifler, yapılacak işler, bir anlık cazibedar¹ parlıtlar için kullandığı parola hükmünde idi. Buna “ihtiyat” da “teemmül” de denebilir. O kararlarında, pratiklerinde ölçü, “altın oran” diye tabir edebileceğimiz şeyi arardı. Prensiplerle (kaideler, ilkeler) eylemler (tutum ve davranışlar) arasında bir tercih yapılırsa o ikisini de feda etmez, dehasını buna hasreder ve sonunda eylemin prensipleri teyit ettiği, prensiplerin de eylemlerde bir örneğe kavuştuğu ölçüyü bulurdu. Bu yüzden herhangi bir konuda hemen karar vermezdi. Neyi ya da neleri temsil ettiğinin bilincini titizlikle taşır, en zor olanı da ona göre davranırdı. Gelen teklifleri bu açıdan değerlendirirdi. Birkaç örnek vermek isterim:

90'ların başında TRT'den -o zaman tek TV kanalı idi- rahmetli Mete Buharalı kendisi hakkında belgesel yapma teklifiyle gelmişti. “*Önce Mehmet Âkif sonra da sırasıyla Yahya Kemal, Necip Fazıl hakkında yapın sonra da bizimle yapmanız daha uygun olur.*” demiş, nasıl olması gerektiğine dair de tafsilatta bulunmuştu. Birkaç yıl sonra bir mecliste rastladığım rahmetli Mehmet Soyak'la beraber olan Mete Buharalı bu görüşmeyi orada bulanlara anlattıktan sonra sözlerini “*Ne büyük asalet, başkası olsa 5 dakikalık program için bin takla atardı.*” diyerek bağlamıştı.

Başka bir örneğim de 2000'li yılların ilk yarısına dair. Yayın yönetmeni, başyazarı ve birkaç yazarıyla birlikte bir gazetenin önde gelen mensupları teklif ziyaretine gelmişlerdi. Gazetelerinde yazmasını istediler. Olmayacağı anlaşılınca bu sefer âdeta röportaj gibi önceden tespit edilecek konularda (siyaset,

1 26 Ocak 2007 Cuma tarihli günlüğümden: Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı Mustafa İsen ödül töreni için “bütün devletin en üst düzeyde temsil edileceğini” söyleyince: “*Bizim fakültede bir hocamız 'Bir şey ne kadar cazipse o kadar kâziptir.' derdi.*” dedi.

eğitim, Orta Doğu... vb.) görüşlerini peyderpey yayımlama teklifini sundular. O da olmadı. Nazikçe reddetti. O zamanlar *Diriliş*'i çıkaramıyor, yazmak istiyor, formüller arıyordu. Görüşmeden sonra “*Nasıl yazalım?*” dedi. “*Hepsi yazılarında AB’yi savunuyorlar. Biz orada bir şey diyeceğiz, öbür tarafta onlar başka şeyler yazacaklar, bu nasıl olacak? Bu sırf bizi değil onları da zor durumda bırakır, iyisi mi hiç bulaşmamak.*”

Yine yıllar önce kapatılan bir başka gazetenin yayın yönetmeni de “*kitapların, derginin basımı ve teknik hizmetlerini kendi zengin imkânlarıyla bilabedel karşılayabileceklerini, emirlerine amade olduklarını*” söyledi. Teşekkür etti ve gitmesini bekledi.

O, ilk bakışta herkese cazip gelecek “bir gazete ya da TV yoluyla daha geniş bir kitleye fikirlerini duyurma - gelenler hep bunu söylüyorlardı - gibi araçlardan faydalanması” fikrine “*O araçları siz kullanmıyorsunuz, onlar sizi kullanıyor.*” diyerek uyarır, yapılan işe bir bakış, görüş de vermek isterdi. Bütün retlerinin, itirazlarının gerekçesi vardı. Verdiğim örneklerde olduğu gibi, o olması gerekenin peşindeydi. “*Doğru ne ise o yapılmalı, yapılan işin bir devamlılığı olmalı ve ancak böyle olursa o işten bir hayır gelebilir.*” fikrinde idi.

Bu örnekler o kadar çoktur ki... Onun retleri temsil ettiği fikri korumasından başka bir şey değildi. Ya da fikirlerinin bu araçlar yoluyla yaygınlaşmasının henüz zamanı gelmediğini düşünüyordu.² Çoğu zaman toplum, olayların onu direteceği zamana kadar, asıl ihtiyaç duyduğu fikri seçemez. Dipnotta verilen düşünleri yanında o, ayrıca fikirlerinin “araçsallaştırılması”nın önüne geçmeye çalışıyor, hangi imkânlarla ve araçlara sahip olurlarsa olsunlar ehil olmayan ellerde ve zihinlerde çarçur edilmesinden imtina ediyordu. Önü alınamayan şeyler vuku bulsa bile; hiç değilse kendisi buna alet olmak istemiyordu. Neticede o, gelen tekliflere itimat etmiyor sadece sahip olduğu kendi imkânlarına güveniyor ve onlarla “Diriliş”i duyurma fikrini arıyor, mütemadiyen bunu düşünüyordu. Parti fikri de büyük ölçüde böyle doğdu. Şimdi aradan geçen yaklaşık 25-30 yılda olup bitenler dikkate alındığında kendi adıma “İyi ki de öyle yapmış!” diyebileceğim çok sebebin gerçekleştiğini söylemekten kendimi

2 ...*Diriliş, süreklince, kendi rotasını izlemekle birlikte, “Yol”u daraltan değil, olanca genişliğiyle korumaya çalışandır. “Yol”un genişliğine gölge düşmemesi için titizlerin en titizidir. Kendisine kadar gelen manevi mirasın, o mirası kaç koldan ve yönden gelirse gelsin, tek habbesini ve zerresini feda etmeye razı değildir ve razı olmayacaktır. Kendisiyle birlikte, o manevi mirasa sahip çıkan iyi niyetli bütün kımıldanırları da görmezlikten gelmemiştir ve görmezlikten gelmez. Onları hep takdir etmiştir ve eder. Dirilişin çoğulcu bir gelişim ve oluşum olduğunun bilincini yitirmemeye çalışır böylelikle. (Diriliş, Ekim 1979, S 61, s. 7)*

Diriliş Akımı, bir yaşama tarzı dâvasıdır. Somutluk dâvasıdır bu yaşam dâvası. Aç kalan adamın karnını doyurma meselesi kadar somut ve zorunlu olmadıkça, asıl açılımın yapmış sayılamaz... Diriliş, sade bir duygu, bir düşünce, ya da bir eylem tazelenmesi dâvası değildir. Lâfzın ötesinde ve arkaplanına inerek, oradan, ruhu, gönlü ve davranışı hakikatin yüksek fırınında yeniden özbenliklerine kavuşturma çilesi olarak onu benimsemek gerekir. Bu yüzden metafizik cephesi, teorik atılımı, düşünce ve estetik planı, bütünleşmesini sonuna kadar sürdürecektir. Pratik plan, davranış ve eylem planı bu bütünleşmeden doğacaktır... (Diriliş Muştusu, 1. Baskı, İstanbul 1980, s. 23-24)

alamıyorum. Ekranlarda ve günlük gazetelerde görünmediği için çok kişiden duyduğum, âdeta kişisel tercihi imiş gibi dile gerilen; dışarıdan ve çok uzak bir bakışı yansıtan “Kendi köşesine çekildi.” ifadesi onun ve “Diriliş”in hakikatine ters, içinde bazı bahaneleri de barındıran bir söylem olarak görmek gerekir. Sırası gelmişken ifade etmek isterim bu ‘köşesine çekildi’ ifadesine zaman zaman özellikle vefatından sonra “münzevi”, “modern derviş”, “dünya sürgünü” gibi tanımlamalar getirenler de oldu. Oysa 1976’da yayımlanan *Diriliş Neslinin Âmentüsü* kitabının ilk cümlesinde kendisini “Diriliş eri” olarak tanımlamıştı. İzleyen cümlede ise bu tanımlamayı genişletmiş ve ne olduğunu söylemişti.³ O eserleriyle, parti konuşmalarıyla daima bir mücadele içinde oldu. “Çekildiği köşesinde” tek konuşma kürsüsü Diriliş Partisinde bıkmadan usanmadan sayısız konuşmalar yaptı; devlet, millet, medeniyet kavramlarını tarihî örneklerinden hareketle anlattı, kritik etti; her hafta belli bir konuya hasredilmiş bildiriler kaleme aldı; en çok ta üzüldüğüm bugünler için hazırlıklı olunması gereken İslam Barış Gücü, İslam Birliği konularını gelecek tehlikeyi de haber vererek durmadan anlattı, anlattı. Ta 1990’da Körfez Savaşı’ndan başlayarak 1992-95 Bosna soykırımı için İslam Barış Gücünün İslam ülkeleri tarafından kurulmasını ve kurum hâline getirilmesi gerektiğini hem yazdı hem de sayısızca söyledi. Ortalama dört saat süren partideki konuşmaları⁴ dinleyenler, sorulan soruları ve cevapları izleyenler sonuna kadar kalırlar ve daimi olarak gelirlerdi. Bir seferinde Mülkiyeden bir arkadaşı konuşmanın sonunda Üstat’la vedalaşırken memnuniyetini ifade ettikten sonra, etrafındaki gençlere okudukları okulları sormuş “Burası bir sosyal bilimler enstitüsü gibi, ne kadar şanslısınız doktoranızı burada yapıyorsunuz.” diyerek sözlerini bağlamıştı. O mücadelesini, sessizce, fikrinin ve mizacının tabiatına uygun olarak, mütevacı bir hâlde, gösterişten bilhassa uzak durarak veriyordu.

Hakkında çıkan gazete, dergi yazılarını okumak isterdi. O günkü gazete ya da o ayki dergi ise alırdık; değilse eski tarihli gazeteyi Basın İlan Kurumu’nun Çağaloğlu’ndaki yerinden, dergiyi ise kütüphaneden fotokopi yoluyla edindirdik. Yazıyı sonuna kadar okur, tanımadığı bir isimse sorar, beğendiği bir yazı ise, yazarı hakkında daha etraflı bilgi almak isterdi. Yazılarda aradığı şey fikre nüfuz, samimiyet ve iyi niyetti. Övgü kılığındaki hileli sözleri fark eder,

3 İfade etmek istediğim kısım şöyle: *Kendimin bir diriliş eri olduğuma inanıyorum. Bir Diriliş Cephesi bulunduğuna ve kendimin de o cepheye bir savaş adamı olduğuma, olmam gerektiğine inanıyorum.” Bu satırların devamında “savaş” kelimesini de izah etmekte bu savaşın bir zihniyet savaşı, karayla akın savaşı, hayat tarzı, dünya görüşü, yeni bir medeniyet savaşı olduğunu söylemektedir.* (Diriliş Yayınları, 1976, s. 7.)

4 Konuşmaların önceden belirlenmiş bir konusu yoktu. Önce iç ve dış gelişmeler değerlendirilir sonra sorulara geçilirdi. Herkes sorusunu muhakkak sorar, soru bitmeden konuşma da bitmezdi. Konuşmanın akışına, konusuna büyük ölçüde sorular yön verirdi. Ana başlıklar hâlinde söylenecek olursa medeniyet tarihi, düşünce tarihi, edebiyat, sanat, yakın tarih, felsefe, kültür ve medeniyet büyükleri, tasavvufa dair konular soruya göre birbirleriyle ilişkilendirilerek bazen de münferit olarak ele alınırdı.

yazılanları unutmazdı. Bir defasında zaman zaman yazılar kaleme alan biri gelmiş dikkat çekici şekilde hürmet ifadesi kullanmış, Diriliş için şunu şunu yaptığını söylemişti. Gittikten sonra bana “Bu ... o değil mi?” diye sordu. Ben de o olduğunu söylediğimde “*Bipolar diye çift kutuplu bir kişilik türü var, bu da öyle galiba, burada çok saygılı yazılarında âdeta düşman.*” dedi. Bazıları yazdıklarının şuuruna sahip olmadıklarından çıkar gelirler Üstat da isminden ve birkaç cümlesinden hemen fark ederdi. Eğer kaleme alınan yazı bilgisizlikten, araştırma eksikliği ile malul ya da tanımamaktan dolayı ise doğrusunu söyler, kasıtlı ise hiç konuşmaz, meşgul olduğu şeye devam eder, gitmesini beklerdi. Bu örnekler oldukça fazladır.

Gazete köşe yazılarını da takip ederdi. Takip etmenin ötesinde inceden inceye kritik ederdi. Yorumlardan, olan bitene dair öne sürülen fikirlerden, görüşlerden haberdar olmak isterdi. Dergi çıkarken isim vermeden öne sürülen fikri temel alarak yazılanlara dair eleştirilerini kaleme alır, onlara cevaplar verirdi. Bu eleştirilerini parti konuşmalarında da dile getirirdi. Bir konuyu geçmiş bir konuyla rabitalandırmada; okuduğu ya da duyduğu bir fikrin felsefi kökenlerini, arka planını bulmada ve varacağı akıbeti görmeye mahirdi.

Diriliş bürosunda bazen hiçbir şeyin konuşulmadığı, âdeta dünya ile ilginin kesildiği, her şeyin içte olup bittiği murakabe mevsimleri de olurdu. Sessizliğin, sükût hâlinin saatlerce bütün ortama hâkim olduğu bu zamanlarda, âdeta her şey durur, bir hâle sabitlenir; sessizlik dokunsanız avucunuza alabileceğiniz bir varlık hâline gelirdi. Elinizdeki kalemi masaya bıraktığınızda çıkardığı ses bile o sükût içinde erir, sükût sanki varlığına varlık katar, daha bir kendini hissettirirdi. Sonunda bir an gelir ki o da muhtemelen bir şey yapması gerektiğini anlar hafif gülümseyerek “Bizim Ergani’de...” ya da “Ionesco’nun bir piyesinde...” der demez sükûtun o devasa varlığı bir iki kelimeyle dağılır giderdi.

Bazen de sessizlik daha güzel bir sesle hitama ererdi: Şiir. Birden kendi kendine bir beyti, mısrayı ya da dörtlüğü okur, bazen bazı kelimelere vurgu yaparak birkaç kez tekrar ederdi.

Bana öyle gelirdi ki böyle hâllerde içinden geçenleri bir beyte, bir mısraya sığdırırdı. Bu hâller düşündükleri ve içinden geçenler hakkında ipucu verir, şiirden iç hâle doğru zihinsel bir çaba gösterirdim. İşte böyle hâllere eşlik eden, söylediği şiirlerden bazılarını buraya almak istiyorum. Namık Kemal’in şu beytini daha çok “dâd” (yardım) ve “imdâd” kelimelerine sanki daha fazla bir vurgu yaparak tekrarlardı:

***Sana senden gelir bir işte ancak dâd lâzımsa
Ümîdin kes zaferden gayrıdan imdâd lâzımsa.***

Yine bu minvalde sık sık Fuzuli’nin şu beytini de söylerdi:

***Dost biperva, felek birahm devran bisükûn
Dert çok hemdert yok düşman kavi tali zebun⁵***

Kemalettin Kamu'nun "Bingöl Çobanları" isimli şiirini severdi. Bir olaya ya da herhangi bir sebebe mebni olmadan içinden gelerek şiirin:

***Bingöl yaylarının mavi dumanlarına,
Gönümü yayla yaptım Bingöl çobanlarına!***

ve

Kuzular bize söyler yılların geçtiğini

mısralarını sık sık tekrar ederdi. Uzun şiirin, aşağıya aldığım bölümlerinden herhangi birini de zaman zaman okurdu:

.....

***Okuma yok, yazma yok, bilmeyiz eski, yeni;
Kuzular bize söyler yılların geçtiğini.
Arzu, başlarımızdan yıldızlar gibi yüksek;
Önümüzde bir sürü, yanımızda bir köpek,
Dolaştırıp dururuz aynı daüssılayı;
Her adım uyandırır ayrı bir hatırayı:***

***Anam bir yaz gecesi doğurmuş beni burda,
Bu çamlıkta söylemiş son sözlerini babam;
Şu karşiki bayırda verdim kuzuyu kurda,
"Suna"nın başka köye gelin gittiği akşam.
Gün biter, sürü yatar ve sararan bir ayla,
Çoban hicranlarını basar bağrına yayla.***

.....

Bir olaya ya da bahsettiği konuya atfen söyledikleri dışında; kendi kendine birkaç kez tekrar ederek söylediği mısra ve beyitlerle –özellikle yukarıda belirttiklerim gibi olanlarda– ben içinden geçenleri, düşündüklerini anlamak için bir yol bulmaya çalışırdım. Şiir bu hâlin bir kısmını sezdirse bile, daha ötesi iç hakikatler vardı. Murakabeyi, Muhyiddin İbnü'l Arabî manevi zırh olarak tanımlamıştı. Daha çok ekonomik sıkıntıların hüküm sürdüğü, siyasi belirsizliklerin karamsar bir tablo çizdiği, yapmak istedikleri ile mevcut hâlin arasındaki uçurumun açıldığı zamanlarda o zırhın hükmü altında olduğunu hep hissedirdim. Bana hâl, bir yandan da *Diriliş Muştusu*'ndaki "Umutsuzluk Yuvası... ve Çerağ"⁶ başlıklı yazısında çizdiği tabloyu hatırlatıyordu. Böyle zamanlarda sanki bir yakın hâlini, murakabeyi, içe dönüşü, Üstat'ın sevdiği Gabriel Marcel'in ifadesiyle "aracısız bir tecrübe" hâlini yaşadığını hissedirdim. Şiir mevcut duruma –şartların verdiği ümitsizliğe– tercüman olur, ama

5 Beytin yaklaşık manası: "Dost ilgisiz, felek merhametsiz, dünya sükûnetsiz... dert çok, dert ortağı yok, düşman güçlü, talih zayıf."

6 *Diriliş Muştusu*, 1. Baskı, Diriliş Yayınları, 1980, s. 66-69.

ümidin kaynağını bulmak, “Var olmak ödevdir.” diyen şaire kalırdı: “İçinde bulunduğu zamanı tanımak, anlamak, bilmek ve sezmek... İşte insanın birinci şuur ödevi.”⁷ Gelen haberler, toplumsal ortam, bazen şekil değiştiren hadiseleri zaten görüyor ve yaşıyor; muhtemelen bu yeni, farklı zamanı ve şartları aşacak ödevlerini arıyordu.

***Bağ-ı dehrin hem hazânın hem baharın görmüşüz
Biz neşâtın da gamın da rüzgârın görmüşüz.***

***Çok da mağrûr olma kim meyhâne-i ikbâlde
Biz hezârân mest-i mağrûrun humârın görmüşüz⁸***

Nâbî'nin yukarıdaki iki, beytini ne anlamda ve hangi durumlarda söylediğini biliyordum. Öncesinde nicelerini atlatmış olduğunu bildiğim bu geçici yeis hâli onun yani bir entelektüelin hâli olunca buradan ne doğacak, bu süreç nasıl atlatılacak diye merak ederdim. Bu hâller onun nazarında ertelenecek, görmezden gelinecek şeyler değildi. Hiç değilse başka idame yolları bulunularak zaman kazanılacak, ama muhakkak teemmül edilecek, hatta derinleştirilecek, muhtemelen sınırlara kadar gidilip yoklanacak ve bütün bunlardan bir iç deneyim, yakın hâli yaşanacak hâllerdi. Ben böyle görüyor, okuduğu şiirden, herhangi bir cümlesine kadar söylediklerini dikkate alıyordum. Bana öyle gelirdi ki böyle durumlarda dıştan, tanıdığımız kimselerden gelecek ve belki de durumu rahatlatacağı ümit edilen bütün varsayımların ümit olma değeri bile tüketiliyor, kendine ricat ediliyordu. Her zaman umutsuzluğa karşı çıkmış, eserlerinde her hâl ve şartta umudu terennüm etmiş Üstat, sonlu olanın eksikliğine ve mesafelerine karşı sonsuz olana ve ona yakınlığa yöneliyordu. Belki de içteki sonlulardan/sahte umutlardan arınıp sonsuzluğa içinde yer açıyordu. Kierkegaard'ı hatırlıyordum: Sonsuzluğu içinde taşıyan “ben” sahte ümit kapılarını kapatıp, şartların tozu dumanının onu alt etmesine müsaade etmiyor; insanın kendine, asli vatanına dönebilmek, yeni bir “ben”e kavuşabilmek için, kendi içine dönüyor, mevcut durum ve şartlara karşı kendi benliğine sahip çıkıyordu. Kaybeder gibi olduğu umudu yeni şartlar karşısında yeniden kazanmaya çalışıyordu, onu yeniliyordu.

Böyle durumlarda geriye dönüp şimdiye kadar yaptıklarına da bakıyor, oradan çıkardığı yeni bakışları paylaşıyordu:

Mayıs 1999

Diriliş Neslinin Amentüsü ve *İslamın Dirilişi* kitaplarını istedi. Sayfalarını kısa bir süre karıştırdı ve yerine koymam üzere bana uzattı. Uzanıp alırken şunları söyledi:

7 *Sütun*, Diriliş Yayınları, 2. Baskı, 1975, s. 49.

8 Beytin yaklaşık manası: “Bu dünya bahçesinin hem sonbaharını hem ilkbaharını görmüşüz. Biz sevincin de üzüntünün de zamanını görmüşüz. Talih meyhanesinde çok da gururlanma, çünkü bir gururdan sarhoş olan binlercesinin ayıldıktan sonraki sersemliklerini görmüşüz.”

Diriliş Neslinin Âmentüsü ve İslâmın Dirilişi kitapları 64'er sayfa. Aslında 10 katına çıkarabilirdim. Biz öz, özetin özeti olarak ifade et-tik düşüncelerimizi. Feraset erbabına. Ama toplum görmüyor. Her biri 600'er sayfa olacak ki fark etsinler. İslamın Dirilişi örnekler verilerek, tarihî konulara girerek o evsafıta bir kitap olabilirdi. Ama o zamanlar ben bu yolu tercih etmedim. Aydınlar o örneklerle için doldursunlar ist-edim.

Arap ve Fars edebiyatlarında var mıdır bilmiyorum. Türk edebiyatında kaleme alınmış onca naat arasında tek “**Küçük Na't**”⁹ yazar şair:

....
Aklım yeni bir akıldır çiçeklerden
Mantığım mantığın üstünde yeni
İçimde Nuh'un en yeni tufanı
Dünyaya ayak basıyorum yeniden

demişti. Bu şiiri de böyle durumlarda sık sık dilime gelir; yeni bir akıl ve man-tığının üstünde yeni bir mantık aradığımı düşünürdüm.

Böyle hâllerin uzun sürdüğü hatta bir mevsime dönüştüğü zamanlar da olur-du. Beklerdik. Buradaki bekleyiş bir tarafıyla da metafizikti. İnsanlar, gelenin gidenin olup olmaması, maddiyat, kitapların satışının durması değildi bu. Başka bir şeydi. Belki bir fikir, bir çıkış yolu ya da bir haber. Ümitsizlik yoktu, umut her zaman olduğu gibi dirilişin temel kaidesiydi, pes edip ondan vaz-geçmek bütün bir geçmişten ve gelecekte vazgeçmek demekti. Ama “sıfırdan başlamak” asıl düşünülmesi gereken buydu. Onca yazdıklarına rağmen hiç-bir şey yapmamış gibi yeniden başlamak... Tutunulacak bir kıvılcım, yepyeni çıkış yolu bulmak gerekiyordu. Bürodaki portatif televizyondan saat başı ha-berleri izlerdi. Her seferinde sıkılarak “Kapatalım.” der, bir saat sonra aynı şey yine cereyan ederdi. Bazı zamanlar *Mecelle*'den “**Bir iş zıyk oldukça müttesi olur. Bir işte zorluk ve sıkıntı ortaya çıkarsa kolaylaştırılır.**” kaidesini sık sık tekrar eder, bazen de Peygamberimizin zaman zaman okuduğu ve hadis-i şerif olma şerefine nail olmuş *Mu'allakât-ı Seb'a*'dan (*Yedi Askı*) Tarafe'nin “Mual-lakası”ndan şu beyitleri ağır ağır, âdetâ her kelimesini ses tonuyla yorumla-yarak içten bir hissediş ve dua coşkusuyla pencereden bakarak kendi kendine defalarca tekrar ederdi:

9 1962'de yazılan “Küçük Na't” için bk. *Gün Doğmadan*, s. 119; *Şahdamar-Körfez-Sesler* (Ayrı Basım), s. 93.

Kendisinin yol masraflarını karşılamadığın kimse sana haberler getirir.

Ve geleceği vakti kestiremediğin kimse sana haberler getiriverir.¹⁰

Ve yine sık sık tekrarladığı ve vaktiyle hikâyesini de anlattığı şu dizeler:

***Bir gün bir saile¹¹ dedi Sultan Sencer
Reşk¹² etme benim padişah olduğuma
Ben ağlayayım senin geda¹³ olduğuna
Sen ağla benim padişah olduğuma.***¹⁴

Zaman ve duruma göre başka mısralar, dörtlükler, ya bir halk deyişini ya da bir tekerlemeyi günümüze uyarlamalarla, zamanın ağırlığı dağılır sanatı ve zekâsıyla hâle bir genişlik sağlardı. Şiir onu canlandırır, sanki aydınlık bir kapı aralar o da o kapıdan girer ve ruh hâli değişirdi. Kendisinin de *Taha'nın Kitabı*'nda¹⁵ dediği gibi. Böyle durumlarda yerini değiştirmeden masasına sanki başka bir ruh hâliyle geri gelirdi. Dilenci ve padişah aynı duyguda buluşur aradaki hayat kadar devasa uçurum zihnen kapanırdı. Platon'un mükemmel ideaları gibi zihin, hayatın bütün pürüzlerini giderir, noksanlıklarını bertaraf ederdi. Padişah ve dilenci merhamet ideasının ışıltısı ve sıcaklığı altında buluşurlardı. Bütün mesele düşüncede tutarlılığı ve uyumu sağlamaktı; davranışlar, hayat pratikleri nasıl olsa gerçekleşirdi. Düşünce ve şiir sınırları zorlar, Eliot'ın bahar için –ben buradaki “bahar”ı Üstat'ın gözünden “Diriliş” olarak algılıyorum– “leylaklar açtırır kara toprakta” demesi gibi zihindeki mükemmel yapılar/idealar kışın hüküm sürdüğü kara toprağı çiçeklerle bezer, kurumuş dalları yemyeşil hâle getirir ve her şey iç açıcı coşkusuyla hayatın bir başka yüzünü gösterirdi. Doğduğu ve içinde yaşadığı toplumuyla birlikte “kış”ı yaşıyordu; o ise “bahar”ı çağırıyordu. Aslında beklediği şey çağırıldığı idi. Belki de şöyle demeliyim: Gelmesini istediği şeyi bekleyerek çağırıyordu. Başka ve-

10 Üstat şiiri biraz kısaltarak, bazen kelimeleri takdim tehir yaparak okurdu. Merak edenler için tam çevirisi aşağıya alındı. *Yedi Askı'nın Şerafettin Yaltkaya tercümesinden* (Büyüyenay Yayınları, 2018, s. 91):

“Günler, yakında sana, bilmediklerini gösterir ve kendisine yol azığı vermiş olmadığın kimse sana haberler getirir./Kendisi için yolculuk elbisesi satın almadığın (hazırlamadığın) ve geleceği vakti kestiremediğin kimse sana haberler getiriverir.”

11 **Sail:** Dilenen kimse.

12 **Reşk:** Kiskanma, haset.

13 **Geda:** Dilenci, yoksul, fakir.

14 Üstat bu şiire “Devlet” başlıklı yazı dizisinde yer vermişti. Yenişehirli Avnî'ye ait bu şiirin aslı:

***Bir sâ'ile söylemişti Sultan Sencer
Reşk eyleme ehl-i izz ü câh olduğuma
Ben ağlayayım senin gedâ olduğuna
Sen ağla benim de pâdişâh olduğuma***

15 ***Evet yine de şüirdir beni ara sıra dinlendiren***

Acıma aralıklar verdiren... (*Taha'nın Kitabı*, 1968, s. 41)

silelerle de sık sık anlattığı *Mesnevi*'deki “Helva satan çocuk” hikâyesi bunun en güzel örneğiydi.

Âdeta her kelimesi içerdeki bir zembereğin sesini duyuran ya da lisanîhâle döken bu şiirler zamanı başka bir katmana yükseltirdi. O zamanlar 30'lu yaşlarında olan benim için bütün bunlar hayatın bambaşka taraflarını gösterir sanki bir irtifadan bakmamı sağlar; her şiir, tek bir kavram benim için hâlin şerhi olurdu. Felsefe okumuştum ama şimdi o bambaşka şekillerde karşıma çıkıyordu. Kant'ın “kategoriler”i, Leibniz'in “mümkün dünyaların en iyisi”, Gazzali'nin “marifetullah nazariyesi” ve daha nice felsefi sistemler benim için birer birer testten geçiyordu. Felsefe, ahlakı bana, insanın büyük ve soylu ayrıcalığı olan akli şifa verici bir yolda kullanması olarak öğretmişti, şimdi ise onu yaşıyordum.

Toplumun geçirdiği evreleri –darbeler, siyasi çalkantılar, terör, ekonomik bozukluklar– o âdeta kendi hâli imiş gibi düşünür, onları içselleştirir; Diriliş fikrini, yeni zuhur etmiş her olaya ve duruma tatbik eder, çıkış yolları bulmaya çalışırdı. İçte ve dışta siyasi ve toplumsal her gelişmeyi sonuna kadar takip eder, bilmek ister, aldığı bilgileri başka kaynaklara da müracaat ederek test ederdi. Önemli olaylar için bildiriler kaleme alır –Anayasa değişikliği, cumhurbaşkanı seçimi, Körfez Savaşı, Güneydoğu meselesi...–, yetkili mercilere ve gazetelere faksla gönderilir, metinler fotokopi ile çoğaltılır, gelenlere verilir.

Şimdi pek kullanılmayan, bir hâli ve vasfı güzel anlatan; tanımlayan, çağrışımları geniş bir alana uzanan eski Türkçemize ait güzel kelimelerden biri de benim için “dikkatle inceleyen, araştıran, tetkik eden kimse” anlamındaki “müdekkik” kelimesidir. Onun dehası, bütün birikimi; kararlarında, yorum ve tahlillerinde ortaya çıkardı. Onların her birinin üzerinde iyiden iyiye düşünülmüş olduğu hemen anlaşılırdı. Üstat'ın dehası kendi kesesinden yiyen, hazır bir cevheri çarçur eden bir deha değil –bunun örnekleri düşünce ve edebiyat tarihinde çoktur– kendi cevherini daima besleyen ve dingin kalabilmesi için yollar ve yöntemler bulan bir dehaydı. Düşünce tarihinde “dehasına malik olanlar” ve “dehasının hâkimiyeti altında bulunanlar” diye bir deha tasnifi de vardır. O, dehasına malik olanlardandı.

Önceki sayılarda başka vesilelerle örneklerini paylaştığım gibi, Üstat boş durmayı sevmezdi. Ziyarete gelenler dışındaki zamanlarında muhakkak zihnî bir faaliyette bulunurdu. Bu çoğunlukla kitapları karıştırma, daha çok da ansiklopedi maddelerinde bir şeyler arama; geçmişteki bir kişiye ya da olaya dair kitabi bilgiler bulma; tekerleme de dâhil, bir dörtlüğü günümüze ve hâle uyarlama,

ya da Fransızcası iyi olduğundan Fransızca bir şiiri, bir deyiimi çevirmeye çalışma; daha önceden okuduğu veya gördüğü bir metne tekrar bakmak için beni kütüphaneye gönderme... zamana ve hâle göre şekil alan bütün bu şeyler günlük rutinleri arasındaydı. 60-70'li yaşlarında zaman zaman kendini yazıya veremediğinden "Artık çalışmıyoruz." diye sık sık hayıflanır, "Hint fakirleri gibi bir hazinenin üzerinde oturuyoruz.", "Partide konuşmaya alıştık, şimdi yazmaya tekrar dönmemiz gerekir." der, bu minvaldeki duygu ve düşüncelerini sık sık farklı şekillerde dile getirirdi. Asıl, dergiyi yeniden çıkarmak istiyor, bu konuda ebadından, periyoduna; içeriğinden yazmak istediği konulara kadar –o zamanlar siyasi tartışmaları belirleyen konular başta olmak üzere, anayasa değişikliği, Güneydoğu meselesi, iç barış, terör konularında– Diriliş düşüncesini dergi, hiç olmazsa her ay 64 sayfa bir kitapçık çıkararak yayımlamak istiyordu. Günlüğümden:

2 Mayıs 1996

Tekrar dergiyi çıkarmak istiyordu. Böyle durumlarda soru sorar gibi sesli düşünürdü: "**Kitap boyu dergi çıkarsak nasıl olur?**" dedi. "**Her şeye sıfırdan başlasam, o enerjimi bulamıyorum. Aslında 42 sene yazmışım. Net 30 sene yazdım sayılır. Ama bu topluma yetmiyor. Aslında düşünüyorum da kırılmışım, topluma kırılmışım. Bir de kime kırıldım diye düşününce saçma geliyor bu düşünce.**"

90'lı yıllara damgasını vuran siyasi ve ekonomik çalkantılar için dış cephesi, görünen tarafı olsa bile isteksizlik, her şeye yeniden başlama düşüncesinin pratikteki zorlukları büyük ölçüde zihnen aşılamıyordu. Pratiğin bambaşka şartları vardı. Bu düşünceleri baskın olmakla birlikte Üstat oturup beklemezdi. Belki de olması gerekenin önüne yığıldığı zorlukları bir meşguliyetle, entelektüel bir faaliyetle aşmak ister, zamanını aşağıda örneklendireceğim faaliyetlerle doldururdu.

Sevdiği Şiirler ve Uyarlamaları

Onun entelektüel evreninde yeri olan geniş bir şairler topluluğu ve şiir dünyası vardı. Onları çok iyi seçer, Diriliş düşüncesine dair izler ve anlamlar bulur; siyasi, toplumsal ve psikolojik eleştirilerinde zaman zaman onlara başvururdu. Sık telaffuz ettiği beyitler ve mısralardan ileriki sayfalarda bahsedeceklerim var. Üstat zamana, duruma göre konuşmalarında bunlardan örnekler verir, söyleyeceklerini söyledikten sonra bir beyit ve mısra ile konuşmalarını taçlandırır. Bunlardan bazılarını içinde bulunulan hâli tasvir için; bazılarını bir düşünceyi, fikrî, siyasi ya da toplumsal bir olayı anlatmak için; bazı şiir ve mısraları da hâle ve olaya uyarlayarak söylerdi. Kendi adıma söyleyecek olursam ben bu şekilde daha sağlam anlardım. Onların her biri geçmiş zamandan çıkıp gelen ve bugünü izah eden arketiplerdir. İnsan eski şiirimizin

aynasından devirleri; insani özü ya da insan mayasını daha kolay kavıyor. Böyle durumlarda insani tecrübe zamanları aşarak şimdiki zamanın hâllerinde ve olaylarında kendisini bir kez daha test eder. Teselli edici olduğu kadar uyarıcı ve öğretici tarafları da hesapsızdır.

Üstat'ın, onları günümüze taşıyarak güncellemesi bir yana, onların üzerinde düşünür, inceliklerini ve sırlarını ziyaretçileri ile paylaşırdı. Mesela divan edebiyatından bazı şiirleri denklem şeklinde formüle etmekten tutun da, Ziya Gökalp'tan bazı şiirleri ya da folklorik bir metni günümüze ya da Diriliş fikrini ifade edecek şekilde bir kâğıt üzerinde uğraşarak uyarlardı.

Mesela Yavuz Sultan Selim'e atfedilen şiiri:

***Sanma şâhım/herkesi sen/sâdıkâne/yâr olur
Herkesi sen/dost mu sandın/belki ol/ağyâr olur
Sâdıkâne/belki ol/bu âlemde/dildâr olur
Yâr olur/ağyâr olur/dildâr olur/serdâr olur***

şeklinde yazar, hem soldan sağa hem de yukarıdan aşağıya okunduğunda dörtlük olarak anlamını koruduğunu ortaya koyardı. Yine bir gün bu minvalde Fuzûlî'nin:

***Cânı kim cânânı için sevse cânânın sever
Cânı için kim ki cânânın sever cânın sever***

beytini bir matematik denklemine çevirmek, bir formül gibi matematiksel olarak ifade etmek için uğraştı. "Oldu galiba." diyerek çantasına koydu.

Özellikle 90'lı yıllarda sık sık "İslam Milleti"ne mensup ırkların kardeşliğini dile getiren ve bir uyarılama olup olmadığını hatırlayamadığım şu dörtlüğü söylerdi:

***Arap, Türk, Kürt kardeştir
Biri diğerine güneştir
Kim bunları ayırırsa
Cehennemlik ateştir.***

Ziya Gökalp'tan Uyarlamaları

Ekim 2008

"İttihatçılar Ziya Gökalp'ın

***Ahlâk yolu pek dardır,
Tetik bas, önü yarıdır,
Sakın hakkım var deme,
Hak yok, vazife vardır***

şiiirini dillerine dolamışlardı. Onlara göre “hak” ittihatçıların, “vazife” ise bizim yani halkın.

Yine İttihatçıların benimsediği, âdeta slogan hâline getirdikleri Ziya Gökalp'ın,

Gözlerimi kaparım vazifemi yaparım!¹⁶

şiiirini ben şu şekilde değiştiriyorum:

Gözümü dört açarım, vazifemi yaparım”

21 Şubat 2010

“Eski geçmişe, yakın ileriye bakmamız gerekir. Yakın geçmişe değil. Ziya Gökalp'ın, *Kızıl Elma*'sındaki ‘Turan’ şiiirinin¹⁷ son iki dizesi şöyledir:

***Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan
Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan...***

mısralarını, ben şöyle dönüştürüyorum, ya da Diriliş fikrine uyarlıyorum diyelim:

***Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan
Vatan ne Türkiye'dir müminlere ne de Arabistan
Vatan büyük müebbet bir ülkedir İslâmistan***

***“Aruz sizin olsun, hece bizimdir,
Halkın söylediği Türkçe bizimdir,
Leyl” sizin, “şeb” sizin, “gece” bizimdir,
Değildir bir mana üç ada muhtaç.***

Ziya Gökalp'ın ‘Sanat’ isimli şiiirinde geçen bu kısmın uyarlaması:

***Leyl bizim şeb bizim, gece bizimdir
Ârûz da bizim, hece bizimdir.”***

Tanzimat ve Meşrutiyet devri yazarlarından gazeteci Kemalpaşazâde Said Bey'in (1848-1921), Türkçenin sadeleşmesi tartışmaları sırasında söylediği:

16 Ziya Gökalp'ın “Vazife” başlıklı 4 bentten meydana gelen ve her bendinin sonunda yer alan beyit.

17 Ziya Gökalp'ın Selanik'te *Genç Kalemler* dergisinde 1911'de neşrettiği *Kızıl Elma* kitabında yer alan meşhur “Turan” şiiiri.

*Arapça isteyen Urban'a gitsin,
Acemce isteyen İran'a gitsin,
Frengiler Frengistan'a gitsin,
Ki biz Türküz, bize Türkî gerektir*¹⁸

şiiirini aşıağıdaki gibi uyarladı:

**“Arabı isteyen Urban'a gitsin,
Acemi isteyen İran'a gitsin,
Turan'ı isteyen Turan'a gitsin
Ki biz Türk'üz, bize Türkî gerektir.
Müslümanız, bize İslam”**

(Devam edecek)

¹⁸ Şiirin aslı; Doç. Dr. Faruk K. Timurtaş, *Dil Davası ve Ziya Gökalp*, Fakülteler Matbaası, 1965, s. 89'dan alınmıştır.